

Lehekuu
4. päiv
2023

Nummör
9 (537)

Leht mass 0,80 €

UMƏ LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

Kõivupuu Marju: haldusaktõ ja arõngu-kavvuga saa-i riiki ja rahvast valitsa

Kae lk 2

Kuldri latsõ mängvä vahtsõn muaköögín

Kae lk 3

Kuis üte tütarlatsõ unistus lossin elämisest täude läts

Kae lk 4

Kalasadama päiv Mehikuurman. Puulpäävä, 29. mahlakuu pääväl olli üle Eesti vallalõ kalasadama. Mehikuurma sadaman Lämmijärve veeren Vana-Võromaa põhaotsan sai värskit kalla osta õkvalt paadist, pakuti esimuudu kalasüüke, sai kallu tundma oppi ja noid õngõga järvest püüdä.

Kalasoprü oll' paiga pääle tulnu umajago. Latsõ mässässi mänguvälä pääl ja mõnõ julgõmba võti ette käügi laudtii pääl, miä oll' viil osalidsõlt vii all, et nätä, kuis rabakunnõ sinist värvi esäde pulmapito pidävä, a tuusjaos oll' viil tsipa varra.

FASTRÕ MARIKO jutt ja pilt

Kanepi latsi laulupäiv «Kevjä tsirgukõnõ»

Kanepi seldsimajan tulõ 6. lehekuu pääväl Kanepi kihlkunna latsi laulupäiv «Kevjä tsirgukõnõ». Vallalõ om tsirgukõnõ, üles astva külälise Mulgimaalt. Kõik huvilidsõ omma oodõdu kullõma.

Lasval saava kokko jutupajataja

17. lehekuul kell 18 oodõtas uma keele ja kultuuri sõprü ja jutupajatajit Lasva järve viirde, kon peetäs jutupajatamisõ õdagut. Ummi parõmbit juttõ omma lubanu säääl kõnõlda Korneli Viuu, Raudkatsi Ene, Plumanni Kaja-Riina, Uguri Kadri, Jansonsi Silvi, Kambergi Kersti ja Toomiku Siiri. Vallalõ om ka vaba mikrofon, nii et egäüts, kel mõni hää umakeeline jutukõnõ kõnõlda, saa tuud tetä.

Juttõ mano saa kullõlda ansamblit Koidu Tähed, karmoškätütrikku Leima Evelini ja perimõsmuusikut Kambergi Kerstit.

Jutuõdak om osa Eesti rahvakultuuri keskusõ jutukõnõlõmisõ festivalist Ööbikuõõd, midä peetäs 16.–21. lehekuul mitmõn paigan üle Eesti. Teedüst saa Käbina Helena käest aadrõsi helena.kabin@rahvakultuur.ee päält.

Antslan naas pääle võru keele kursus

Antsla liinan naas 27. mahlakuul pääle võru keele kõnõlõmis-kursus alostajilõ. Oppust tetäs kümme kõrda, egä kokkosaminõ om puultõist tunni pikk. Oppas Fastrõ Mariko.

Kipõmbil huviliidsil om viil võimalus kursusõlõ mano minnä. Teedüst saa Raudami Pille käest: pille.raudam@antsla.ee. UL

Kaplinski Jaani lõunaeesti kirätüü saiva raamatus

RAHMANI JAN

Värskilt om valmis saanu kogomik «Kultuurist väläh om hää olla», kohe omma kokko koratu suurõ kirämehe ja mõtlõja Kaplinski Jaani (1941–2021) Võromaa kõüdedü luu ja luulõtusõ. Raamadu säädse kokko kirändüstiidläne Kepi Önnõ, väläh and Võro instituut.

«Kõgõpäält või väläh tuvva, et raamat võtt kokko Kaplinski võro- ja lõunaeestikeelitsit põhiteossit: «Mõtsa ja tagasi», «Latsepõlve suve» ja «Taivahe heidet tsirk», sele täs raamadu välähandmisõ vidäjä Allasõ Tiia.

«Kogomikust löüd luulõtuusi, midä Kaplinski om esi kirotanu ja ümbre pandnu, proosakakkit, välähvõttit esseedest ja latsijuttõst, miä omma kas võro- vai lõunaeestikeelidse vai Võromaa- ni Lõuna-Eesti-teemalidsõ. Raamatun omma ka kats Kaplinski Jaani antut intervjuud, üts tenokõnõ, üts tüükava muudu konspekt ja üts seeni käsikiränõ ollu tekst Lõuna-Eesti kotsilõ. Viil om kogomikun jupikõisi Soomõ rahvuseeposõst «Kalevala», mille Kaplinski pand võro kiilde ümbre originaali perä «Suidusannasumfoonia» jaos,» kõnõlõs tä.

RAHMANI JANI PILT

Vahtsõ Kaplinski-kogomikku hoit käen projektijuh, ede- ja peräsõna kirotaja Allasõ Tiia.

Mõtõ sääne kogomik tetä tull kirändüstiidläsel Kepi Önnel, kiä om varrampa kokko säädnu mitmõ võro kirändüse klassiku nigu Adsoni, Kolga ja Kangro kuundkogo.

«Kaplinski-raamat om kokko säet häste huvitavalt. Taa tulõtas miilde mosaiki ehk kildapilti: tekstikakkõ vai terve teosõ vaeldusõ, a poimusõ sõski üten süä-teema ümbre. Teküse mõttõlidsõ jagonõmisõ, min-

kalõ avitas üten pilte valik. Üts märksõna om ka kõrdaminõ: teema ja ka kotussõ Kaplinski kõrdasõ hinnäst, a iks tävveste vahtsõ nuka alt, nigu suurõ mõtlõjalõ ni kirämehele umanõ,» löüd Allasõ Tiia.

Kogomigu «Kultuurist väläh om hää olla. Võromaiseid lugusid ja luuletusi» kaejadsi omma 9. lehekuul kell 16 Põlva keskraamadukogo lugõmissaalin. Põlvan selle, et Kaplinski võro-

mainõ ilm nakaas pääle nimelt Põlva lähkult Eostõst, kon kiränik latsõn imäpuulsidõ sugulaisi man oll' ja kõiksugumast (maa)ello opsõ, taa hulgan muidogi võro kiilt kah.

Kaejatsil astva üles ka kiränik Mikita Valdur, kiä kirof kogomikulõ üte peräsõna, ja kiränik, Kaplinski Jaani kaasa Toometi Tiia, kiä avit kokkosäädjät ja välähandjat seo kogomigu ilma saamisõ man ekämuudu.

Võrokõisi kongress tekõ kolm otsust ja valisi vanõmbidõ kogo

22. mahlakuul peeti Võrol edimäst võrokõisi kongressi. Kongressilõ oll' tulnu 139 saadikut, kel olli ütõn võetu 2023 inemise volikirä.

Kongress tekõ kolm otsust: kuuluf võrokõsõ põlisrahvas, kinnuf võro keele õigusõ haridusõn, meediän, kultuurin ja avalikun pruukmisõn ni võrokõisi õigusõ uma keskkunna hoitmisõn. Kõiki otsussit ja muud teedüst kongressi kotsilõ saa lukõ kodolehe vorokongress.ee päält.

Kongressi saadigu ja külälise Kandlõ kultuurimaja kotsõrdisaalin.

RAHMANI JANI PILT

Võrokõisi kongressi saadigu valisi hindä hulgast 11 liikmõga vanõmbidõ kogo. Sinnä kandidiirsõ 19 inemist. Egäl saadikul oll' vanõmbidõ kogo valimisõlõ kolm hellü.

Vanõmbidõ kokko valiti: Kauksi Ülle (48 hellü), Kuuba Rainer (48 hellü), Saarõ Hipp (45 hellü), Kuklasõ Mati (37 hellü), Jüvä Sullõv (37 hellü), Luisu Kertu (30 hellü), Allasõ Anti (23 hellü), Niidumaa Maarika (21 hellü), Raitari Inga (20 hellü), Variku Jüri (16 hellü), Sänna Karl-Richard (11 hellü).

Vanõmbidõ kogo valisi hindä hulgast päävanõmbas Kauksi Ülle ja asõ-päävanõmbas Kuuba Raineri.

UL

Paigapäälitside kolleegide kittuses

Ku pallo teist omma mõtölnu, midä tähendäs aokiränigu tüü? Aokiränik piät mõistma selge sõnaga ja maru väiku aoga kirota asjust, minkast tä esi ökva teedä sai. Tuu man piät tä nägemä motiive, mille kiäki midä kõnõlõs, ja pruuvma arvo saia, kuimuudu aša perisel omma. Aokiränigul piät olõma närvi laskõ hinnäst esi ašaosalidsil sõimada: peris lõpuni olõ-i kiäki rahul.

Perämädsel aol omma mitmõ mikandi aokiränigu võtnu säämet sõnna. Braidaksi Arved kirof, kuis kaitsõvägi ei taha inämb anda tälle teedüst, a sokutas ette kommunikatsiooniosakunnan üle käärit kraami. Mõttusõ Mirjam jäl pruuvõsõ uman kommõntaarin arvo saia noist inemiisist, kiä tälle hindäle sõimuga pääle tullu, ja selef, et nuu omma peris inemise uma peris murrõga. Säämega aokiränikkõ om mi kandin viil ja või esiki üteldä, et inämbüs noist, kiä esi väikun paigan eläse ja kirotasõ, saava süvembält arvo tuust, miä perisel sünnüs ja kohepoolõ ašaluu kiskva. Selle, et nä omma egä päiv esi paiga pääl ja nägevä asju uma silmäga.

Hoiami ja kitämi näid mõnikõrd kah!

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Mobviik: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja:

Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust löüdä, ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

Kunskmuur, Pipi ja võrokaala

Käve uma viieaastadsõ tütre latsiaian laulman, olli imä, Kunskmuur ja kiränik. Panni laulu ja mängo sisse ka tarkuisi kasvõst. Latsõ jüräsi mõnoga võitullile ja naati, a kaõs ei tunnõ pallo naidki kasvõ sukugi.

Lubasi latsilõ, et kirota nä raamatulõ sisse ja ku nä ütspäiv suurõ omma, saava lukõ, kuis nä viie-kuvvõ aasta vannud-sõn kõva tooli pääl niheli, nii et Kati nä vahepääl pistü «Jäno-jäno» mängo mängmä här-güf. Tuu mäng om improtiatri repertuaarist.

«Mis ti arvati, midä tuu tähendäs, ku kiäki teid raamadu sisse kirotas?»

«Sa kirotat mi nime sinnä!»

Nimmi olõki-i vajja üldä, seo olõ-i kõgõ tähtsamb. Kae, ku olõt kõrd laulu vai raamadu sisse pantu, sis proovi säält vällä ronni. Peris keerolinõ! Looda, et tuu manitsõs võrokaalu hää latsõ olõma. Mu naabrimis ütles kõgõ, et olkõ sis hää latsõ.

Näütsi näile ka urbõga kooossa ja seleti mano, et mul oll küll latsõn urvaplaastri kapi otsan. Imä arvas, et olõ pallo kangõ. Tuupääl jäivä latsõ peris vagatsõs. «Vits on vilets oksake ja vitsa võim ei kehti!» lauli Nukidsamehe hümnä ja

latsõ niheli rõõmsalõ kõva tooli pääl edesi.

Noorõmbast pääst mängse pallo latsi sünnüpäivil Pipit. Lauli ja hullassi, tei mõnoga koerust ja jumalavallatuusi. Esieränis miildü mullõ igävit ja täüssõõnuid suuri inemiisi tirri-tiiri. Ku sul seo sõna meelen ei olõ, elät tulõvikulda ja silm satas pääst vällä, nigu ütles Pipi vanasõna. Pipin olõ õhku lasknu tuhandit aurumassinit ja niildnü kilodõ kaupä väiku väänigu pille. Tuuperäst ei saa ma ilmangi vanas...

Om nii hää olla suur lats, tunda rõõmu, tetä koerust ja vallatust. Kül om aigu ka vana olla!

Minno avitas improtiatri ja väiku tütar. A sinno?

Järgmädsen improtütarõn, 4. lehekuul plaani ka vääniku vallatuusi kõrda saata. Egän säändsõn tüütärõn saa mullõ jälleki selges, et Võromaa inemise omma pärli. Nii nigu armastus om pärli (Tammsaarõ). Nä omma sündünü näütlejä, kinka või õkva luurõlõ minnä, kõnõlõmalda etendüisi andmisõst. Tuldäs kokko Kütiorost, Mauri küläst, Vahtsõliina takast ja peräpõrgust. Müts maaha ti anni ja mängolusti iin, Võromaa pärli, entusiasti, maa ja henge suul! Ka gümnasisti, mi tulõvigu huul.

Aitjumma!

Elu om näüdanü, et õnnõ haldusaktõ, arõngukavvu ja muu säändsõga riiki ja rahvast valitsa ei saa.

Mis om uma kodu ja keele hind?

Pia kats nädälit tagasi tulf hulk Võru rahvast kokku, selle et inemiisi murõ oll perädu suur – es mahu säämede, ei tarrõ, ei mõtsa-murulõ. Uma riigiga olli Võru rahval Nursipalu peräst suusa kõrraligult risti lännü.

Ao omma parhilla keerulidsõ ja meil kõigil tulõ valli nii mõnigi kõrd halva ja vähämb halva vahel. No riigiamõtnigõl es olõ niipallu oidu, et õkva algusõn palgada riiklik vahemiis vai ombudsman, kiä kullõlnu Nursipalu ašan mõlõmba osapoolõ är ja sis nakanu tassa-hillä taad valusat pundard valla harutama, nii et lamba jäänü alalõ ja sutõl saanu kah kõtukõnõ täüs. Tuu asõmõl naati Vinne aost tutviide jõvvuvtõitõdõga tegemä kohalikõlõ inemiisile selges: ti olkõ vakka ja pidäge uma ulf suu, mi «säält ülle» tiämi esi kõgõ parembahe, kuis asju aias ja mis teist siin edesi saama nakas. Ti saat veidü rahha, mis teil viil vaia om!

Sääne sühtumindõ tulõf mul-lõ miilde Ajtmatovi Tõõngõzi «Ja sajandist on pikem päev». Nõvvukogu aigu oll tuu niisama häste ku keelet raamat. Säält asustõdi põlisrahvas liina kõigi mugavuisiga korteriide ümbre, selle et võimul oll näide maad vaia. Nä pruuvõsõ säält ummamuudu edesi ellä, lõpus saiva kõik hukka. Edimält vaumlidsõlt, sis füüsilsõlt.

Õnnõs ütelf kindraliherrä Heremi Martin avaligult vällä, et riik om Nursipalu ašan tävvelidsõlt läbi põrunu ja tuu ausa ülestunnistusõ iist tulõ Heremi iin müts maaha võtta. Väärt miis.

Siinkotsil tahtnu poliitikidõ ja ammõtnigõ käest küssü, kuis tuu õks nii saa, et latsilõ oppami maast madalast, et võlssi ei olõ illus ja ku om määnestki halva juhtunu, sis uma kodu

KÕIVUPUU MARJU,
põhja pagõnu võrokõnõ

ja uma inemise ommaki nuu, kinka või kõgõst kõnõlda. Süä saa kerembäs ja ütõkuun saa ka kõgõ halvõmbast ašast vällä tulla. Kuuntüüd teten ja tõsõst poolõst luku piten, tetä är kullõldõn ja tugõdõn. Kuis saa nii olla, et korgiidõ kotussiidõ pääl tuu lihtsä ašakõnõ tüküs meelest är minemä? Ku poliitikul om hellü vaia, sis tä leüd valija kasvai haigõmaja palatist voolikidõ otsast üles, a ku om vaia uma rahvaga tähtsüid asju aru-ta, sis pakõs minekit, keerutas nigu kass ümbre lämmä pudru vai võlss musta valgõs. A aja peräst tuud silmä suurõs ku ilmsüüldä taivaingli, et mille ti minnu ei usu, ma es saa joht õigõl aol õigust kõnõlda, selle et...

Võinu olla nii, et ku valitu saadik õks umma tüüd mõistusõ ja säämega ei tii, ütõkõik, om tä sis umavalitsusõn vai korgõl Tuumpää pääl, om valijil õigus tä tagasi kutsu.

Ku nüüd saas vahemehe taan Nursipalu ašan kuikina juundõ, sis vast saias kõgõn Eestin arvu, et võrokõsõ tahtva kõgõst tuud, et näide elu-paigan näidega egä kandi pääl rehkededäs. Elu om kõgõ halvõmbast küllest näüdanü, et õnnõ haldusaktõga, arõngu-

kavvõ ja muu sääntsõga riiki ja rahvast ei valitsa.

Lattiku Jaani mälestüisist võimi lukõ, kuis Eesti vabariigi hällü man arutõdi pikält, kas jättä alalõ vana kultuuripiiri, selle et Põhja- ja Lõunõ-Eesti omma õks väega esimuudu kogukunna nii kultuurilt ku keelelt. Pääl jäi arvaminõ, et tiimi õks ütõdse, selle et Eesti om küländ väiku ja olõs hää, ku tä olõs ütõ. Nuu erinevüse ei olõ seenimaani kohegi kaonu.

Võrokõisist avitas paremba-de arvu saia Pärnu Endla tiatri katõosalinõ tükü «Tõlkjad», midä saa ERRi arhiivist kaia. Ma olõ taad nännü umal aol lava pääl ja tuuaigõn venestämise kontekstin oll täl veidü tõnõ alltekst. Seo ilma aigu võinu kaia taad ka inemise, kiä mõistva õnnõ tuud kõgõ halvõmbat sorti ammõtnigu-bürokraadi hengeldä ja säämeldä kiilt, kink jaos om päätähtsä papõr.

Võro Keele ja Kultuuri Fondilõ anti 1995. aastal Eesti taassünnü avvuhind. Tulõtagu tuu kõigilõ miilde, et Võro kultuuriruum – ni ka kõik tõõsõ Eesti kultuuriruumi – ei olõ vabaõhumuusõumi, et kõnõlgõ uman keelen, laulgõ uma laulu ja kandkõ uma pastla, a muu «tähtsä» aša otsustasõ ti iist vai ti asõmõl riigiammõtnigu, kes nii mõnigi kõrd ei olõ esi paigapääl käünü ja ei tiia tuudki, kas Obinitsa om Seto- vai Võrumaal.

Või-olla saanu elu parõmb, ku administratiivpiiri juusknu nii mõnõlgi kõrral müüdä kultuuriruumõ piiri, et Võrumaa ja Võru maakund olnu ütõ, Setomaa ja Seto maakund niisama jne. Mi kõnõlami, et topõltidentiteet om ütõ hää asi. A kuis tuud pilti selletä lõpnulõ jänessele, kinkal om õnnõ ütõ identiteet vai olõ-i õigõlõ tuudki, vot tuu om küsimüs.

Argõntiina kiri

Vahetusopilanõ
RAJU ELIISABET
and teedä, kuis
eletäs kavvõn
Argõntiinaamaal.

Buenas!

Mu aig Argõntiinan nakkas hillätassa läbi saama, a mul om iks tunnõ, et seo oll nigu eelä, ku ma linnugi-aknõst edimäst kõrda Buenos Airese uulidsalampõ näi ja hinnäst Ladina talvõn är külmeti. Mu jaos om vaihtusaasta õkvalt nigu elotsõdõr, miä nakkas päälõ tuust, et ütõ päiv heränet ütles tundmalda kotusõn ja kinkastki arvu saa-i, tuuperäst, et mõista-i kiilt. Sõs nakkat tassakõistõ kõgõga hari-nõma, trehvät inemiisi ja sõpruga ni midä päiv edesi, tuud inämb

mõistat hinnäst väljendä ja vahtõnõ kesk-kund saa kodos. A sõs tulõ aig asa pakki, är minnä ja hää aigu suuvi, esiki ku tuu om umbõlõ rassõ. Kuis sa iks umast kotost läät? Ma olõ-i viil naanu asju pakma, a ildaaigu jäitse hüvaste varõmb, ku olõs tahtnu. Mu Argõntiina vanaesä läts tõistõ ilma nii kipõlt, et ma mäletä viil häste, kuis mi õdak inne tä matjatsit poliitiga peräst tulidsõ vaiõlusõ maaha peimi.

Argõntiina om kato-liiklik riik, miä tähendäs, et ka kõik matussõ omma nii, nigu katolikun oppusõn kirän om. Kirst oll kabõlin valla-lõ ja terve pere, sõbra ja suguladsõ käve ütõvüisi vanaesäga kõnõlõman. Tälle panti kaala risti-ga kaalakõrd ja visati süldilehega vett näkku. Ku palvõ olliva loetu ja egäüts vanaessä tennänü, panti kirst massina pakiruumi ni

matusõrong võtsõ tsihi kalmuaida.

Argõntiina matusaia omma nigu väiku külä, tuuperäst, et inämbüs inemiisi puhkas väikuin majakõisin, kohe omma matõtu terve perekunna.

A või ka tõistmuudu, nigu mu vanaesä, kes tahtõ alasi, et tä kalmuaia viirdõ saina-müürü sisse matõtas. Surnuaian lugõsi kõik müürün valla tettü luugi veeren viil viimäst kõrdõ «Mi esä palvõt» ni panni kirstu päälõ vanigu ja lilli. Seo oll mu elo edimäne matus, kon ristimõtsa es tetä mõnõ pedäjä sisse risti ja kon peielavvan es kõnõlda õnnõ võro kiilt. Om peris andsak, et sai niimuudu kinkaga hüvaste jättä.

Usu, et vanaesä löüdsõ uma tii taiva värte mano. Ja nigu meil iks üldäs, et maganu häste säält Harglõ pääl...

Ciao!

Mõtõlus

Kohe siist edesi?

Ummõhtõ sai är peetüs edimäne võrokõisi kongress. Seo pidänü olõma joba katskõmmend-kõlmkõmmend aastat tagasi. Parhilla om keerolinõ aigu tagasi käändä.

Kongressil tetti otsus võrokiilse haridusõ ja võro keele avaligu pruukmisõ kotsilõ. Kas nüüt hummõn lätt kõik tõistmuudu? Vai-vallt külh. Eski ku taivaesä esi annassi üleväst kõrraldusõ võro kiilt mailma tähtsambäs keeles kuuluta, piämi iks egäüts esi tuu jaos tüüd tegemä. Olõ-i siiämaani ka kiäki kiildnü meil umma kiilt opada ja pruuki.

Perüs hallõ oll kullõlda, et pallo kongressi saadigu ei kõnõlõ võro kiilt. Kas ei mõista vai ei taha? Viil hallõmb, et püüne pääl juhtõsõ arotamist inemine, kiä mõist külh võro kiilt, a iks ei kõnõlõ. Selle, et ei olõ harinu. A mille tuu nii om lännü? Kas nüüt tuu papõr tege midägi parõmbas?

Ku tõõperäne om plaan kõiki Vana-Võromaa kuulõ võro keele oppusõlõ vunki mano anda? Ma joba näe, kuimuudu vallajuhi ja koolidirektri haardva pääst kinni. Olõ-i rahha, olõ-i oppajit ja opikava om täüs. Ku om tahtmist, sõs rahha löüdäs. Opikavvo saa ümbre kah tetä. A massa-i arvada, et võro kiilt saa oppi õnnõ võro keele tunnih.

Eesti haridusõ kõgõ suurõmb hädä saa meid avita. Inämbüs oppajist omma vana, kas joba lännü pinsi päälõ vai pia sinnä jõudmah. Vet meilgi om tuu nii. Suur osa vanõmbaälidsist oppajist omma siist kandist peri ja mõistva ni kõnõlõsõ võro kiilt. Noid oppajit tulõgi appi võtta, et egä päiv egä latsõ jaos vähämbält ütõ tunn olõssi võro keeleh. Tähtsä om keelekeskkund, kullõminõ ja kõnõlõminõ. Millest kõnõldas, om vähämb tähtsä.

Ku võro kiilt mõist matõmaatigaoppaja, om tuu tunn võro keeleh. Ku mõist tshkendämise oppaja, tege timä uma tunni võro keeleh. Ja nuu oppaja piät saama ka korgõmbat palka. Esieränis häste om noil kuulõl, koh eräle võro keele ja kultuuri tunni kah saava olla.

Ku asi nii käümä lätt, saa naada kipõstõ mõtlõma tuu päälõ, et nuuri oppajit vällä koolita. A kõgõ tähtsambäs jääs iks tuu, et ku mi mõistami umma kiilt kõnõlda, sõs tulõ tuud tetä kah. Egäl puul ja kõik aig. Mi saami õnnõ esi hinnäst avita.

SÄINASTI ENE

Latsõ omma tormanu suurõ rõömuga vahtsõlõ muaküüki mängmä.

RAHMANI JANI PILDIT

Latsõvanõmba muaköögi pidolidsõl vallategemisel, edeplaanin vallavanõmb Kirsbaumi Avo.

Kuldri latsõ mängvä vahtsõn muaköögin

RAHMANI JAN

21. mahlakuul kell 7.45 olf Kuldri latsiaia man vahtsõ muaköögi vallategemise pido. Latsõvanõmbidõ ja tugõjidõ abiga sai valmis kotus, kon latsõ saava rahuligult muaga mängi. Esierälidses tege Kuldri muaköögi üte latsõvanõmba, kunstnik Navitrolla sainakujondus.

«Seo mõtõ olf joba mitu aastat oppajidõ pään küd-sänü. Ollimi taa pandnu mitu kõrda ka eelarvõlõ, a kõik aig tull midägi muud ette ja hääd plaani tull edesi tougada,» seletäs Kuld-

ri latsiaia opijuht Absaloni Kristina.

Minevä sügüse otsustõdi plaan selgele esitluse kokko säädi ja tuud näudati esä-pääväl latsõvanõmbilõ. Esä võti mõttõst kinni, panni pää kokko ja naksi toimõndama.

«Saimi kokku nii matõrjali ku tugõja. Otsõva vallavanõmb, hoolõkõgo esimiis, tull latsiaia tüütäjil hindäl tugõmisleheküle pääl küsumine täütä. Seo olf üts suur kuuntüü ja hulga latsõvanõmbit panni uma ola alla,» kõnõlõs Absaloni Kristina.

Kokko saadi vahtsõlõ latsi muaköögile hulga tugõjit. Nuu olli latsõvanõmb Palmi Aigar, OÜ Soosing (ehitus-

kaup24.ee), OÜ Sän&Män, UPM Otepää, Würth, Nõia-riik ja Liiklusliin, OÜ Fenstor ja MTÜ Azusa häätegemispuut.

Köögi ehitämist võtsõ iist Antsla vallavanõmb Kirsbaumi Avo, kiä om esi ka Kuldri latsiaia latsõvanõmb. Tedä tugõsi hoolõkõgo esimiis Elveti Rait. Nii tulli 15. mahlakuul latsiaia mano kokko viil töösõki esä: Raigi Riivo, Piigli Aiken, Kasaku Ako, Mensi Kalle, Kannela Allan ja Trolle Heiki. Ütenkuun ehitedi tuu päiv küük üles, selle et valmistusõ, matõrjaali immutaminõ ja muu sääne, olf tuus aos är tettü.

Nätäl ildampa olf muaköögi

pidolinõ vallategemine. Ökva päält lindilõkamist joosi latsõ vahtsõhe küüki mängmä. «Edimädsel pääväl, ku latsõ vällä sai, olf larm kolm kõrda väikumb ku hariligult. Önnõ toimõndõdi ja tuu käü siimaani: edimäne asi om latsil kõrraga minek muaküüki ja ökva säääl toimõndama,» seletäs Absalon. «Latsõ omma kõgõ parõmba peegeldäjä, nä omma väega önnõligu. Ja oppaja ausalõ üteldä kah. Om üts kotus, kon saa laskõ latsil luvva, kon nä saava tetä nii, nigu nimä tahtva. Ei piä kõik aig näid kiildmä ja piirdma. Nä saava tävveste esi luvva ummi süüke ja kõkkõ, midä vällä mõtlõsõ.»

Säändsit muaküüke, kon latsõ rahuligult plätserdä saava, om muialgi latsiaidun. Ja nii mõnõngi paigan omma latsõvanõmba tuu ütenkuun esi ka üles ehitänü. A Kuldri uma tege esierälidses tuu, et kõõgisaina om maalnu kuulsa kunstnik Navitrolla, kiä om esi kah Kuldri latsiaia latsõvanõmb. Vallategemise aigu kõnõl tä, et pidä latsi muaga mängmist väega tähtsäs, selle et tuu om suurõs abis näide luuvusõ kasvatamisõ man. Uman väikun sõnavõtun lätstä kogoni nii filosoofilidsõs, et nõstsõ mua kõgõ tähtsambäs ašas tan ilman. «Muast olõmi kõik võetu ja muas ka ütškõrd saami,» lõudse Navitrolla.

Kunstnik Navitrolla väikut pidokõnõt pidämän.

NÖLVAKU KAIE PILT

Raamatukogu-Liilia (hääd kätt) ütelf hää silmäga piltnikulõ Küllikile suurõ aitüma ja kinke vahtsõidõ pilte jaos albumiid.

Mõnistõ raamatukogun olf tennämise päiv

Mahlakuuga sai läbi aig, ku Mõnistõ raamatukogun võisõ nelläl pääväl nädälin raamatuid lainada, lehti ja aokirju lukõ. 35 aastaiga tuu iist hää saisunu Veberi Liilia sai talvõlõpul kuundamiskirja ja maikuust pääle päsese Mõnistõ rahvas kirjavaratu manu kõrra nädälin, ku Mõnistõlõ tulõ Varstu raamatukogust Kenderi Merike.

Sääntse henne jaos olulitse tähtpäävä puhul kutsõ Liilia raamatukokku huvilitse, kiä lähkümbäl eläse ja sakõst taa mant läbi omma astunu. Eriti suurõ aitüma ütelf taa Sarapuu Küllikile, kiä om virk piltnik ja ummi armõdu ilusõid loodusõpilte ka tõisile nätä om toonu.

Raamatukogu om Mõnistõ

teenusõkeskusõn tuust saani, kui maja 2012. aastal valmis sai, aga enne tuud om Liilia kolm kõrda kolida saanu. Ku taa võtft tüüjärje üle Kuhja Öie käest, kiä olf pedänü tuud ammatit 32 aastaiga, olf raamadupesä külänõkõgu ja postkontoriga ütten majan, aga edesi tull raamatuidega mitu rehki üttest korterist tõistõ reisi. Üldäs küll, et kats kõrd kolida vai ütst kõrd palada tege üte vällä, a vaimuvaraga nii laabsast ümbre kävvü ei saa, nii et tegemist om õks ollu.

Kohvilaua ümbre sooviti Liilialõ tegusat pensionipõlvõ, a peris pensionäris ei saa kerge jalaga proud küll petä, selle et taal om juhata kats tandsurühmä: ütst Mõnistõ rahvamajan, tõnõ Varstun.

NÖLVAKU KAIE

Kultuurijuhi kirriv ja pilte muutva jutukõgo

RAHMANI JAN

Kaleidoskoop. Säändse päälkirä om pandnu Võro kultuurijuh Kelbä Heiki umalõ vahtsõlõ raamatulõ. Lugõja löüd säält seest kolmõ sorti jutõ: Võro liinaga kõudetüid legende, kroonika muudu kirjapandmiisi perämädses poolõst aastasaast ja kiränigu fantaasiapildikeisi. Nigu kirsis tordi pääl omma juttõ vaihõl mõnõ võrokeelidse luulõtusõ ja laulusõna. Allpuul saami lukõ kildakõisi autori mõttist vahtsõ raamadu ja muu ilmaelo kotsilõ.

«Latsõna mi lahsõmi mõnikõrd kaleidoskoobi är ja pandsõmi sinnä vahtsõit klaasikilde sisse, et tulõs vahtsõ mustri. Juhusõ ja kokkõsaamisõ pilt om egäkõrd esimuudu. Ka mi mälun käävä pildi nigu kaleidoskoobin: ku vähe käänat, sis mustri muutus.»

«Minno pand kirotaama elokõgõmus ja luo, midä ma olõ läbi elo kuulnu. Hariligult tulõva juhtumisõ mu mano kutsmalda: midägi sund inemiisi umma luku kõnõlõma. Paprõ pääle pandõn saa ma nuu luo hindä seest vällä. Ja sis mõtlõ, et ku nä omma mullõ huvitava, võiolla sis kellelegi viil.»

Raamadu «Kaleidoskoop» autor Kelbä Heiki uman kabinetin.

«Kõgõ kuulsamb inemine, kiä Võro liinan elänü om, om Castrozza. Säitsme õukonna mustkunstnik, kiä sai isiklikult kokku nii Vinne tsari, Iraani sahhi ku Austria-Ungari keisridõga. Kõik kitsevä timä tüüd ja tä oll toda väärt. Ja et timä umakõrda väärtust Võro liina uma kodokotussõna, sis om tuu suur privileeg. Panni Castrozza raamatun jutustama Võro liina legende: niimuudu om suurõmb võimalus, et noid aoga peris är es õnõhtõdu.»

«Elo hämaräst poolõst: mõnikõrd tulõ olla peris ausa. Ku sa jõvvat eloga säändsele paika, kos ümbretsõõri kõnõl-

daski önnõ surmast, ja tiiät, et sul om sama haigus. Mõtlõ, et mille sa peas ello jäämä. Ja jõvvat sinnä vällä, et kirota uma testamendi. Tuu om karm otsus: kainõ pääga mõtlõlõ säändsit mõttit. Noist mõttist om rassõ vällä tulla, pallo jõudva mõttõni, kas elo omgi väärt elämist. Tuud kutsutas depressioonis. Kirotaminnõ pakk säändse aša man lohutust ja kirjapantu kogõmuusi lugõminõ psühholõgulist tukõ.»

«Mu fantaasialoo omma säändse, kohe jääs õhku sisse. Nigu hää filmi, millen ei üteldä kõkkõ är, jäetäs mõtlõmisõ ruumi. Mõnikõrd tulõ silme ette määnegi pilt vai

mõtõ. Näütuses: kas inemine või saia kunagi kokko uma kooliao armastusõga, mälestüsega, mis om nii kaugõ ja illos. Tuukõrd jäivä kõik asja poolõlõ, tegemädä... A mis juhtunu sis, ku olõs länü tõistõ?»

«Mõnt asja ei pea pikält kirotama. Om mõttit, mille jaos passis lühkü vorm parõmbalõ. Näütuses haikun üteldäs mõnõ sõnaga är suur mõtõ. Panni raamatulõ viis võrokeelid luulõtusõ, osa naist omma laulusõna. Ku kirotamisõ aigu om tunnõ, et emotsioon tulõ vällä parõmbalõ võro keeli, sis tulõ nii ka kirota.»

Lossi löüdmise lugu

SAARÕ HEDY

Seo lugu võissi olla nii lihtsää, ku üte peris hindä kodo löüdmine olla saa. Egä inemine sünnüs kohegi ja ütäl aol nakkas otsma umma. Mu peris hindä kodo löüdmine ja umma kambrihe jõudminõ om mitmõ põlvkunna lugudõ sari. Mi jaos suur saatus.

Mu pere juurõ ommava üteh piirkunnah. Mu vanavanaimä ja imä ellivä 30 aastakka tagasi kõik üteh põlitaloh, kooni imäle sai Siberihe saadõtu vanavanaesä kodotalo ja tä nakaas säidse kilomiitret kavvõmbahe umma koto luuma. Kõnõlimi iks, et nii taa elo lätt, samm sammu haaval juuri mant kavvõmbahe, ja nii piätki olõma. Nüüd saa ma üteldä, et a vot ma ja mu miis «arõnimi» tagasi.

Mu imä latsõpõlvõh olf kotus, üts järveviir, kohe timä ja tõsõ latsõ tsuklõma käve. Järve veereh olf suur maja, mis olf kunagi mõisnigu jahiloss, Vinne aigu jaotõt kortinis mõtsatüüliidsile, a iks suur ja uhkõ. Nännü suurt aoluku, lahingit ja surma. Latsõ mõtliva kõgõ, et saasi seo maja no hindäle. Kül saasi sõs olõma elo!

Läts aig edesi ja sündü ma. Minno tuudi kõgõ jahilossi järve viirde tsuklõma. Tan om hää matal vesi. 1990. aastidõ keskpaigani ellivä siin viil inemise seeh, a sõs võtsõ riik maja hindäle. Mu latsõsilimä kaiva seod majja ja ma mõtli, et kistumalda uhkõ olõs säändseh majah ellä. Olõt õigõ provva vai printsess vai saksapreili.

Aig inne läts ja läts. Maja lagosi, hain kasvi ja uibist sai mõtsik mõts... Elo olf jõudnu sinnä, et lätsi mehele. Pääle paari minekit naksimi, nigu noorõ iks, umma koto otsma. Esihindäst kipõt es olõ, a kõik pähämäärmise kuulutusõ ja portaali saiva kõrdapite üle kaetus. Ja sõs – kuulutus ja üte kuuri pilt. Umbõ tutvva kuur olf! Tei kuulutusõ val-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

la ja sääil timä olf – illos vana ja lagomisõ pääl jahiloss! Kas tõtõst om suur unistus müvavä?! Olf, a kriuhkaga. Loss olf riigi oksjonil ja tähtaig ossavõtmisõs ülejärmädsel pääväl.

Kipõlt kõnõli imäle, et kae, lugu om nüüd sääne ja seo olõs mitmõ põlvkunna üte ja sama unistusõ täüdeminek. Önnõ aigu olõ-õi inämp sukugi. Imä kai ja ütäl kipõlt: «Olõ-õi aigu? Üts ja kats ja ma olõ Tañan!» Ja olfi! Ülejärmädsel pääväl lõpus olf teedä, et Jahilossi talo sai mi perre umas.

Suurõ önnõ kättesaamisõ pääväl, notarin, sai ma, tulõvanõ pernaanõ, päällina restoraniist kihvititüse ja ossõndi terve tii Tañast tagasi. Sõs kai ma majja siist ja sääilt kandi päält ja mõtli, et seod tüüd mi jõvva-i är tetä. Küsse mehe käest kah üle, kas mi iks nakkami, ja timä olf väega kimmäs. Imäle kõnõli kah ja timä ütäl, et ku ma seod kuulutusõ näi ja saatus nii säädse, sõs nii piätki olõma ja naaku mi pääle. Olf noid inemiisi kah, kiä käevä mitte nii hää pilguga kaemah ja ütli-

vä, mis mi ta hurtsikuga pääle nakkami.

Mis mi iks nakkami...elämä nakkami ja päälegi olõ-õi loss kunagi hurtsik. Naksimi tüüga pääle ja ku Pipi küsse tsirkusõn, kas kaemisõ iist piät masma, sõs ku mi olõs kaemisõ iist rahha naanu küsümä, olõs mi jo viil varrampa lossi elokõrda saanu.

Majal om olnu meile ütsjago varus! Vüürüsest tull vällä käküs, löüdseni üte kistumalda põnõva mõisaigõs postkaardi ja imä sai hindäle pikä aoluuga kalalandi. Muu olf minemä veetü ja esiki põrmand ahoh är palotõt.

Lugusit aoluust olõs kõnõlda pallo, esieranis tõsõ suurõ sõa aost. Mi hindä aost om kõgõ põnõvamp sääne lugu: minevä keväjä olli ütsindä kotoh, ku kõrraga kiäki kolksõ ussõ pääle. Kai aknõst vällä ja näi – määnegi nuiaga miis! Mõtli, kas ma iks lää vai jätä mine-mäldä. Lätsi. Miis ütäl, kiä tä om, ja kõnõl, et kimmähe om tä jutt imelik, a timä om mõnda aigu tundnu, et kõik olõ-õi õigõ. Olf käünü esiki sensitiive man ja lasknu hindäle ruunõ

panda ja sõs tulnu vällä, et timä käeh om midägi, mis olõ-õi timä uma. Tä olf pikkä aigu märgotanu, mis tuu olla võissi, ja sõs tull täl miilde, et ainumanõ asi, mis timä uma ei olõ, om koskil kümme aastat tagasi mi majast võet ahoruup. Tä tõi seo nüüd tagasi, et rahu tagasi tulõssi ja tä ellä saassi. Tä pallõl, et ma pandnu vähämpält ütes üüs roobi inämp-vähämp sama kotussõ pääle, koh tä olf.

Nii ma tei ja mõtlõ, et vast sai maja vaim ja siin elänü inemiisi vaimu uma rahu. Mul hindäl läts maja vaimuga üttesaamisõs niisama uma aig. Olõ-õi lihtsää saia nii müstilidse maja ja timä vaimuga hää pääle. Nüüd om päält sata aastat vanah jahilossih jälki elo ja seenimaani om egä inemine, kinka kõnõlõ, ütelnü, et nimä omma mi lossist inistanu ja tahtnu seod hindäle. Mis tuu tetä, saatus pandsõ kõik paika. «Hurtsikust» om saanu mi pere loss, ja mi tahami uma kodo vaimu(õ) hoita! Umalõ kodolõ anna avvu!

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Parteikõrd

Vinne aol tahti iks, et rohkõmb inemiisi parteilaisis naanu. Kõgõ inämb meelütõdi noid, kel korõmb palk, selle et parteimassu tull massa palga perrä. Meelütämises kõnõldi, et parteilasõ võiva saia auto ostmisõ lua vai et nä pandas kortõri järekorõda. Tuuga laskõ nii mõnigi hinnäst är meelütä ja astõ partei liikmõs.

A pallõdõga, kiä olli är astnu, juhtu, et nä inämb väega

es hooli parteikõrrast ja es käü kuunolõkil.

Ütskõrd trehväs üte asutusõ parteisekretär liina pääl partei lihtliigõt. Sekretär läts tälle õkva mano ja küsse: «Mille sinno perämädsel kuunolõkil es olõ?»

Miis tekk imehtünü näo ja ütäl: «Kas tuu olf tõtõstõ perämäne? Ku ma olõs tiidnü, et tuu om perämäne kuunolõk, sis ma olõs kimmäle tulnu.»

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Abi, elo ja hoitminõ

Ma kuuli raadiost, et keriguesäle ei miildü, ku kõik inemise saava abiello astu. Ma saai arvo, kuimuudu tuu abiello keru-putus, ku laulata ei taha. Päälegi omma meil riik ja kerk ütstõõsõst eräle. Ku kerigupapp taht ummi mõttit vällä üldä, sõs lasku kävvü. A tä ei tohessi tuud tõisilõ pääle pressi.

Iks viil pelätäs, et mis sõs saa, ku latsõl om kats essä vai kats

immä. Pääle sõta, ku mehe olli sõah hukka saanu vai vangilaagrihe viidü, kasvati latsi önnõ naasõ: imä, vanaimä, tsõdsõ ja tädi. Tiidläse ütles, et latsõl olõ-i tähtsä, kas kotoh om üts, kats vai kolm immä. Latsõlõ om tähtsä, et tedä hoitas ja timäst hoolitas. Kõik mi olõmi nännü «õigõt» perrit, koh om esä ja imä ja latsõ, a hoitmist olõ-i. Lasõmi inemiisil armasta.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli jooksul meiliaadressi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

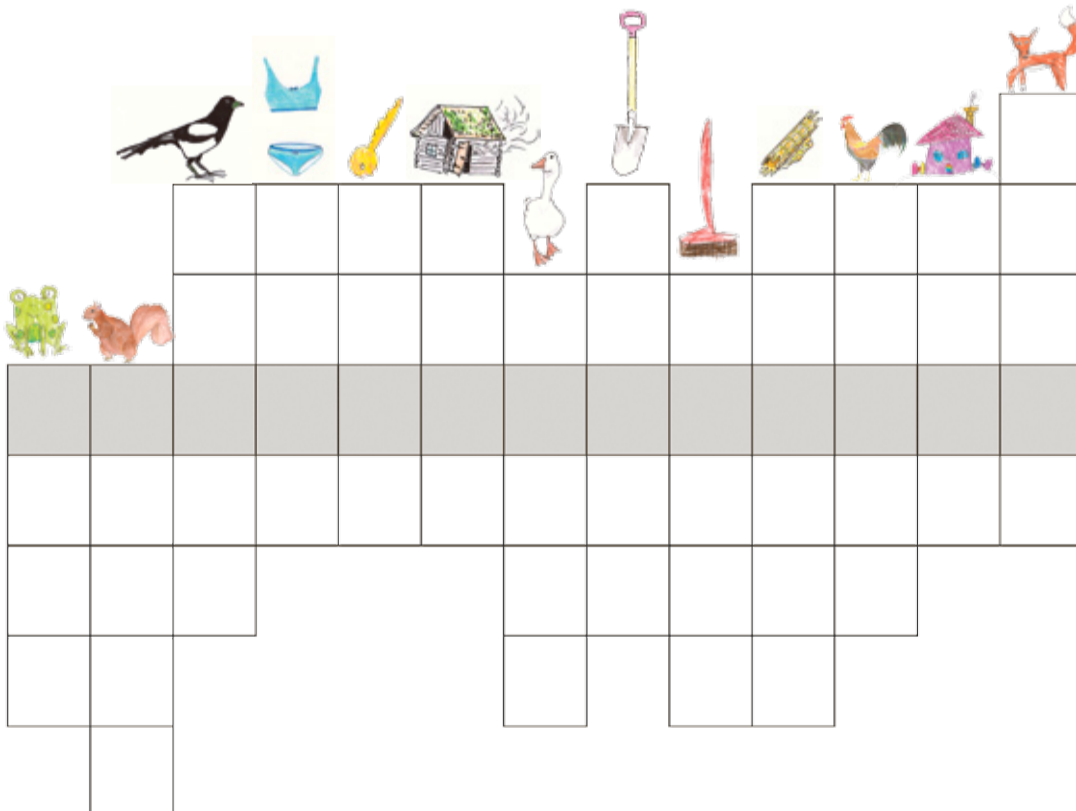
Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: JÜRIPÄIV.

Avvohinna saa LEIPALU KARDO (12) Lusti küläst.

Tii' är ristsõna! Vastussõs saat teedä' üte ammõdi nime.

Kullõ' Helüaidast Vihmani Kristeli muinasjuttu «Ekekuu», miä kõnõlõs naarhtusõ väest ja ilost. helüait.ee/kristel-vihman-ekekuu/

XVII

URBANIPÄÄVÄ

LAAT

Urvastõ kerigupargin
20. mail kell 9-13

- Urvastõ kapell
- Indrek Merimaa puutüü opitarõ
- Aivar Ruukel ja Suumaa haabjas
- Kell 11.30 Rohke Debelakk
- Minu Isa Oli Ausus Ise
- Pääle laatu haabjasõit Uhtjärve pääl.

Müüjä piät hinnäst kirja pandma!

Tel 5206001 (Air) uks@urvasteseltsimaja.ee FB Urvaste seltsimaja

Esinejilõ saa tetä annõtuisi nii laudu pääl ku Urvaste Külade Seltsi konto pääle EE05101040201676003